

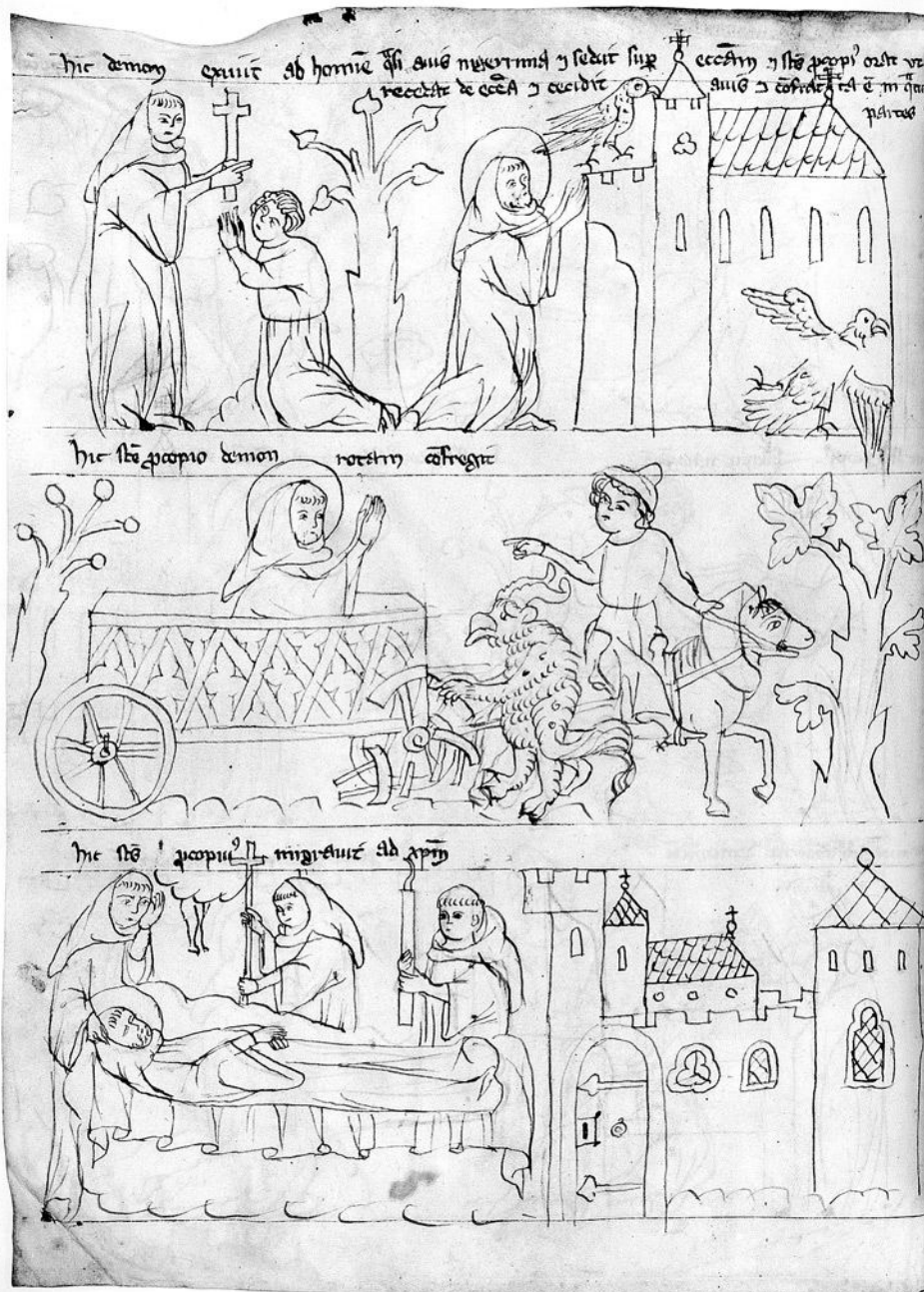
OBRÁZKOVÁ LEGENDA SVATOPROKOPSKÁ (SOUBĚH TEXTU A ZOBRAZENÍ)

Ivo KOŘÁN

Při studiu legend je jedním z nejzajímavějších problémů vztah obrazů k vyprávění. Klasickým příkladem vzájemného neporozumění je slavná ilustrace Gumpoldovy svatováclavské legendy ve Wolfenbüttelském rukopise. Představuje vraždu světce před kostelem, jehož otevřené dveře přidržuje pravicí za kruhové klepadlo kněz. Jeho gesto vskutku napovídá, že chce dveře zavřít. Ovšem tento motiv Gumpoldova legenda nezná a ze všech legendistů jediný Kristián jej dvakrát opakuje. Nejprve uvádí, že ještě v předvečer vraždy uložil Boleslav knězi, aby Václavu zabránil vstoupit do kostela. Kněz pak vskutku „hned jak spatřil muže božího přicházející, podle příkazu zločinců zavřel dveře kostelní“.¹⁾

Už J. Květ v návaznosti na Pekařovo přesunutí Kristiánovy legendy do konce 10. století upozornil, že ilustrace svědčí pro stáří tohoto textu, resp. jeho zdroje. Ovšem ilustrace nevypovídá jednoznačně: kruh by měl být na vnější straně dveří (tak, jak je tomu u svatováclavské kaple katedrály) a určitě lze říci pouze to, že kněz by si – ať už dveře otvírá před jitřní mší, nebo zavírá před svatým Václavem – uskřípl ve veřejích prsty. Posléze napadne, neinspirovala-li podobná ilustrace Kristiána k jeho textu.

Drobnější protimluvy postihl B. Ryba v krumlovském Liber depictus.²⁾ V tomto rozsáhlém rukopise, pořízeném v polovině 14. století pro tamní minoritský klášter, zaujímají legendy čes-

Obr. 1: Legenda sv. Prokopa – celek (horní pás – modlitba sv. Prokopa, ďábel v podobě černého ptáka usedá na střechu kostela, sv. Prokop se znovu modlí a pták padá se střechy rozlomený na 4 kusy; dolní pás – smrt sv. Prokopa). Liber depictus, Vídeň, ÖNB, cod. 370, fol. 72^v, 1358 (foto Z. Matyásko).

1) O textech legend posledně D. Třeštík, Počátky Přemyslovců. Praha 1997, s. 244.

2) Ilustrace legend českých světců z Liber depictus jsou reprodukovány in: Legendy o českých patroních v obrázkové knize ze XIV. století. Praha 1940, s komentáři A. Matějčka, B. Ryby a J. Šámala. Faksimile rukopisu s úvodem G. Schmidta vyšlo pod titulem Krumauer Bilderkodex. Graz 1967. Hned zde uvádíme základní literaturu k prokopským legendám, již budeme dál užívat. Klasickou a stále užitečnou monografii napsal už před sto léty F. Krásl, Sv. Prokop, jeho klášter a pa-

mátka u lidu. Praha 1895. Moderní studium je založeno na dokonale edici: V. Chaloupecký (ve spolupráci s B. Rybou), Středověké legendy prokopské. Praha 1953. Staročeská veršovaná legenda o sv. Prokopu je vydána in: Dvě legendy z doby Karlovy. Praha 1959. Hutná práce J. Kadlece Svatý Prokop vyšla ve dvou vydáních: J. Kadlec, Svatý Prokop. Řím 1968, I. vydání je doplněno literárními přílohami, Týž, Svatý Prokop. Praha 2000, II. vydání, bez příloh. Tradiční, ale zejména pro barokní údobí přínosná, je starší práce M. Klement, Jsem ražen z českého kovu. Praha: Vyšehrad 2000.

Obr. 2: Legenda sv. Prokopa – detail středního pásu (čert zláme sv. Prokopu kolo u vozu „Hic sancto Procopio demon rotam confregit“). Liber depictus, Vídeň, ÖNB, cod. 370, fol. 72^v 1358 (foto Z. Matyáško).

kých patronů jen menší část. Základem cyklu obrázků o sv. Ludmile je spolehlivě legenda Fuit in provincia Boemorum. Předlohou pro obrázky václavské byla širší verze legendy Ut annuncietur. Vymykají se z ní však tři části cyklu (61, 64 a 65) ukazující, jak sv. Václav dal zvolit a vysvětit biskupa Čech, který pak vybral, vysvětil a do chrámu uvedl kanovníky. Podle úsudku B. Ryby tak „hrubou historickou nevědomost o vlastním zakladateli pražského biskupství stěží by bylo možné přičíst českému původci“. A v téměř názoru autora utvrzuje i 8. obrázek Václavova návratu z Budče do Čech, „jako by Budeč neležela v Čechách“.

Při vši úctě ke zcela mimořádné Rybově erudici si nejsme jisti, zda je nutno tento názor přijmout. Už Chaloupecký připomněl, že Čechami se ve staré době rozumělo jen Pražsko³⁾ a passus o biskupu Čech by snad bylo možno vysvětlit odkazem na text Rybou předpokládané třetí recenze legendy Ut annuncietur. Představujeme si, že v době vypjaté snahy o bohemizaci církve v Čechách za času biskupa Jana z Dražic (tj. asi kolem roku 1330) mohl v jeho okruhu vzniknout zbožný požadavek spojení pražského biskupství s osobou sv. Václava, jehož odrazem by byl text i zmíněné obrázky v Liber depictus. Podle našeho soudu rozhodně nelze předpokládat, že by tak závažný údaj mohl vniknout do legendy pouhou neznalostí či omylem.

Legenda sv. Prokopa má svůj první známý ilustrační cyklus rovněž v Liber depictus.⁴⁾ B. Ryba konstatoval, že zdejší prokopské obrázky jednoznačně jasnou legendární předlohu nemají a usoudil, že byly kresleny podle nezachované širší verze latinské legendy. Sledování ilustrací je nesmírně

ně zajímavé. Na počátku je sv. Prokop zobrazen jako kanovník a děkan vyšehradský. Motiv Vyšehradu, na první pohled suspektní, se objevuje teprve v prokopské Vita maior, datované Rybou před polovinu 14. století.⁵⁾ V ní se vypráví, jak světcovi rodiče, vidouce chlapcovo nadání, poslali jej studovat „in castro Wyssegradensi... ubi tunc temporis famosum studium Sclavonice lingue vigeat“. Tamtéž byl pak Prokop zvolen kanovníkem a ordinován „ad presbiterii dignitatem“. Že by se stal až děkanem kapituly, jak to hlásá nadpis obrázku („canonicus et decanus Vissogradensis“), legenda neví. Zato staročeská veršovaná legenda chválí vyšehradské kanovníky, že „Ještě by to byli učinili, ež by jej (Prokopa) proboštem zvolili“.

Zjevnou ahistoričnost textu legendy odsoudil už Dobrovský a Vyšehrad se slavnou školou byl postupně hledán v Dalmácii, Uhrách a u Kyjeva. Opomenut zůstal, pokud vím, a ostatně právem, pouze Wyszogród na Visle nad Varšavou. Dopustím se tu hypotézy, jež se pokusí blíže připoutat vyprávění Vita maior k okruhu biskupa Jana z Dražic. Už výše jsme naznačili možnost, že z téhož centra vyšla interpolace o svatováclavském biskupu v Čechách. Jak poznal už V. Chaloupecký,⁶⁾ charakterizuje Dražicův historiograf František Pražský svého biskupa týmiž slovy („gentis boemice fidelis zelator ac indefessus propagator“), jimiž mešní sekvence Plaudant chori monachorum oslavuje sv. Prokopa („Qui de gente Bohemorum natus ... Nove legis novus lator, gentis native zelator“). A právě tomuto svému kaplanovi a penitenciáři svěřil biskup roku 1334 po tvrdém střetnutí s žebravými řády kazatelský úřad v katedrále, oddatý německým mendikantům. František se v této souvislosti představuje jakožto „quondam rector scole in Wissegrado“ či „scole Wissegradensis“.⁷⁾ Je to v celé jeho kronice jediné osobní vyznání a současně asi první bezpečná zpráva o tomto učení. Interpolaci Vyšehradu do prokopské

3) V. Chaloupecký, o. c. v pozn. 2, s. 103, pozn. 219.

4) F. Beckovský, Poselkyňe starých příběhů českých II, 1. vyd. A. Rezek, Praha 1879–80, s. 357, uvádí, že v chotounské rotundě sv. Petra a Pavla je „v okrouhlosti život sv. Prokopa vymalovaný“, a sugeruje tak dojem starého freskového cyklu. Podobu někdejší rotundy dokládá rytina D. Dvořáka v Jiskře Slávy Svato-Prokopské. Praha 1699, No 2, reprodukována u: M. Klement, o. c. v pozn. 2, s. 65. Proti tomu ovšem stojí svědectví: B. Bridel, Jiskra slávy svatoprokopské. Litomyšl 1689, s. 200: „V Chotouni na tom místě, kde se narodil S. Prokop (je kostelík) též krásně vnitř vyzdobený s obrazy v nově malovanými celý život svatého Prokopa ukazujícími, na kteréž okolní páni faráři náklad vedli“.

5) V doslovu k V. Chaloupecký, o. c. v pozn. 2, s. 278.

6) V. Chaloupecký, o. c. v pozn. 2, s. 91–92.

7) J. Emler (ed.), Fontes rerum Bohemicarum IV. Praha 1884, s. 417, resp. nová stejnojmenná edice J. Zachová (ed.), Kronika Františka Pražského, HÚ AV ČR 1997, s. 149.

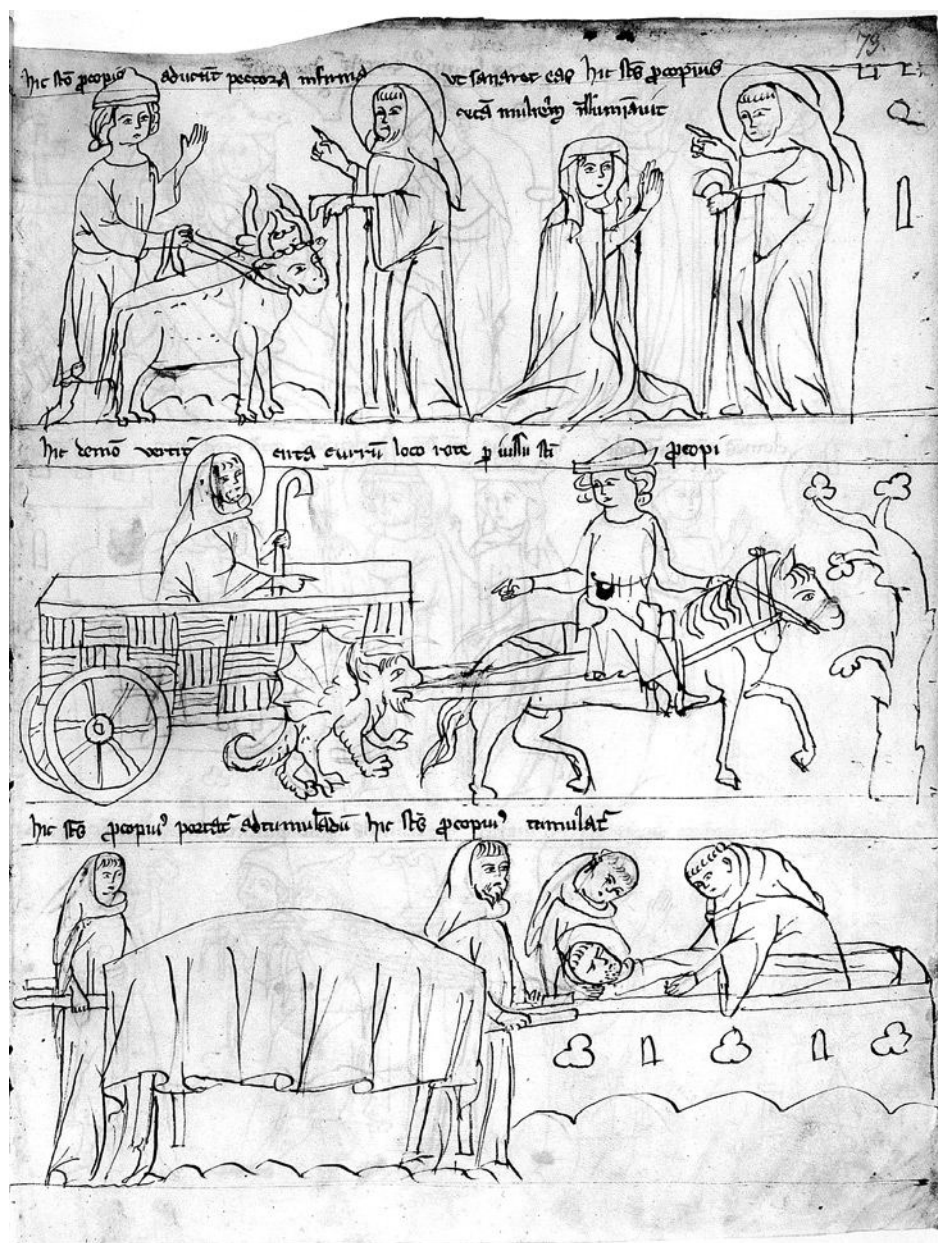
legenda by jistě bylo možno dobře chápat ať už jako Františkovu pia fraus, či jako ohlas matných tradic, jež měly zvětšit slávu jeho školy i slovanského jazyka.

Další obrázek, jenž zaslouží diskusi, je Prokopovo vyhnání ďáblů z jeskyně na Sázavě. Text k němu běží prakticky nezměněn od *Vita antiqua*: Prokop se usadil v jeskyni, již obývalo tisíc ďáblů, ale protože byl obrněn „*celestibus armis*“ (nebeskými zbraněmi), démoni uprchli.

Obrázek ukazuje světce, stojícího s křížem v ruce před jeskyní, v níž jsou ďáblové usazeni. Je to výjev, známý z legendy svatoivanské (tam světec dostal kříž od svého jmenovce – sv. Jana Křtitele) a vzdáleněji připomínající i motiv z legendy sv. Markéty, jež rovněž zahubila křížem ďábla, který ji pohltil. V té souvislosti uvedeme, že kult sv. Markéty rostl od poloviny 13. století v břevnovském klášteře tak výrazně, že v pohusitské době je už zdejší cenobium uváděno pod jejím jménem. Kauzální vazbu mezi zdejším kultem světce a líčením některých legend, že sv. Prokop byl vyučen řeholnímu životu právě na Břevnově, si ovšem věst netroufáme.

Obrázkový cyklus kupodivu pomíjí scénu útěku ďáblů z jeskyně, která je v legendě poněkud neorganicky vsazena až do kapitoly 7., za založení klášterní komunity, stavbu kostela a dva Prokopovy zázraky. Teprve tehdy bylo slyšet lítostivé hlasy ďáblů, že už nemohou snášet soužití se světcem a odstěhují se na Lobeč. Zde připomeneme, že charakter démonů se v průběhu staletí mění. První ďáblové nepochybně reprezentují české pohanství obdobně, jako sv. Benediktovi při založení Monte Cassina připomínali zdejší kult Apollonův.⁸⁾ Pozdější „křesťanští“ čerti jsou symbolem tělesných žádostí, pokušení a hříchů, svůdci a rušitelé pokoje i zbožnosti. K těm patří i ďáblík, jenž v *Liber depictus* rozláme Prokopovi kolo u vozu a na následujícím obrázku se sám točí pod vozem místo kola. Tento výjev zůstal nepochopen a líčení pozdějších staletí jeho význam zatemnilo téměř dokonale.

Pokud víme, poprvé je připomenut v *Menologium benedictinum* Gabriela Bucelina z roku 1655. Ve *Slávě Svato-Prokopské* z roku 1699 se jeho výklad rozpadá ve dvě: článek 55 na s. 146–47 uvádí: „*Ex traditione zprávy máme, že*

Obr. 3: *Legenda sv. Prokopa* – celek (horní pás – sv. Prokop uzdravuje dobytek a vrací slepé ženě zrak; dolní pás – pohřeb sv. Prokopa). *Liber depictus*, Vídeň, ÖNB, cod. 370, fol. 73^r 1358 (foto Z. Matyáško).

(sv. Prokop) i ďábla v tom čase (mladosti) k vozu místo kola dohnal, (Tab. No 20) které nepřítel náš, nenávidíc ctnosti a milosti Boží v Prokopu panovati, když dříví z lesa s čeledí nem vezl, zlámal. Ačkoliv podle autorův níže znamenáných u našeho Buccelina in *Menolog. Benedictin.* 4. Julii, ten zázrak v jinším způsobu se připomíná.“ Článek ilustruje rytina D. Dvořáka⁹⁾ s nápisem „Svatý Prokop Ďábla uvedl jeho kola snášeti u vozu“.

Článek 56 na s. 147 pak líčení obměňuje: „Onen mezi jinými nezčíslnými zázraky, jakož řídcký, tak nejvíceji paměti hodný: Když se vydal S. Prokop na cestu na voze, zlý duch mu jedno kolo odnesl, od svatého Prokopa byl přinucen, místo kola břemeno snášeti. Hodnou pokutou krádež jeho byla trestaná, s takovým a tak dlouho trvajícím pechy jeho potřením (kterýž vlastní zlých Duchův jest) hanbu místo vítězství odnesl. Ex Ann. Bramb. Chron. Moran. Histor. Bo-

8) M. Klement, o. c. v pozn. 2, s. 22.

9) Repr. M. Klement, o. c. v pozn. 2, s. 101.

Obr. 4: Legenda sv. Prokopa – detail středního pásu (světec donutil čerta, aby se točil místo kola „Hic demon vertitur circa currum loco rote per iussu sancti Prokopi“. Liber depictus, Viden, ÖNB, cod. 370, fol. 73^r 1358 (foto Z. Matyáško).

em. Annal. nostr. Bened. Carolus Stengelius Aquila Bened. etc.“

H. Fabricius (Požehnaná památka velikého světa divotvorce sv. Prokopa, Praha 1764, s. 9) píše: „Jinýho času přidržel se svatý mládeneček sloužícího, do lesa pro dříví jedoucího, jehožto následoval Dábel, nepřítel člověka a od vozu jedno kolo vzal, což když svatě pacholátko znamenalo, poručilo tomu ďáblu, aby on za pokutu ouřad toho kola sám zastával, dokud na to místo nepřijedou, odkud to kolo vzal: což on taky s velikým řvaním učiniti byl přinucen, místo toho kola točící se až do otcovského domu nápravy nesl, kolo ukradené zase vrátil a odsud zahanben před očima zmizel.“ Odkaz na literaturu tu uvádí: „Bucellin Menolog. Benediktin. Et Charle in eodem. Joannes Trithemius Abb. in Cathalogo Viror. Illustrium O.S.B. Carolus Stengelius in sua Aquila.“

Posléze J. Šindelář¹⁰⁾ roku 1887 shrnuje: „Prokop ještě jako hoch byl poslán s domácím čeledínem do lesa pro dříví. Na zpáteční cestě zlomil jim ďábel kolo u vozu a tehdy mladý světec pohlédl k nebi a donutil ďábla, aby nesl nápravu.“

Tento soubor líčení dokládá, že „zázrak“ přetrvával od středověku nejspíš v nějakém vyobrazení a text k němu byl domyšlen. Nápis v Liber depictus uvádějí: „Zde svatému Prokopu ďábel zlomil kolo. Zde se ďábel točí pod vozem místo kola z rozkazu svatého Prokopa.“ My vysvětlujeme obrázky textem fragmentů Mladší české prosaické legendy, zachované v kázání o sv. Prokopu ze sklonku 14. století.¹¹⁾ Kázání je už výrazně poznamenáno reformním duchem (Chaloupecký tu uvažuje o autorství Miliče z Kroměříže) a legenda sama je z míry poetická a slovně krásná. Podle ní sv. Prokop „miesto komorníkuo měl zvěřátka, ješto sú jemu slúžily a jeho sě hlavě klaněly, an je ve jmě Božie z němoty uzdravováše.“ Tento poustevnický topos, známý i z legendy o Ivanu Rilském,¹²⁾ je u sv. Prokopa doložen opět jen obrázkem v Liber depictus, nadepsaným: Zde k svatému Prokopu přivádějí nemocný dobytek, aby jej uzdravil. O světcově „moci nad ďáblý“ se dál vypráví: „když děláš kostel nad Sázavú

na skále, a v tej skále hješ mnoho črtuov, zvěděv to s. Prokop, vzem znamenie s. kříže, poče jě odtad honiti ve jmě Božie. A učiniv bičik, odtad je vybi. A jeden črt chtěse jemu kamenem dáti, an sě zavrže znamením s. kříže.“

Tu jsou zjevně smíseni ďáblové pohanští a čerti křesťanští. Prokop se o nich dovídá teprve při stavbě kostela a nejprve proti nim vezme kříž (jako na kresbě v Liber depictus), a teprve pak si na ně splete bičik (jako sv. Ivan, resp. česká veršovaná legenda „bičik malý sobě učině“). Motiv čerta, který mu chce „kamenem dáti“ je sice úplně novum, zato však vysvětlitelné docela reálně: sám jsem byl svědkem toho, jak ptáci, sídlící u Sv. Jana pod Skalou, shazují kameny na lidi, kteří jejich hnízda ohrožují.

Motiv záměny kola čertem lze vyloučit následujícím textem téže legendy: „Jakož sě čte o něm (o sv. Prokopu), že jeden kolář dělal na svatého Prokopa a klamal jím a řka: ‚Kaký jest to Prokop? Hned Prokop jej porazi, že oslnul a oněměl a válel sě, nemoha ustati. A když jej přinesechu k svatému Prokopu a obětováchu jej, hned by uzdraven.‘“

„Klamal jím“ znamená „posmíval se mu“, což věru lze jen stěží vyjádřit obrazem, a rozbití kola tu má patrně funkci zástupnou. Zato rotaci čerta i koláře v následující kresbě můžeme pokládat za shodnou.

Tím se dostáváme k závěru, že zázraky našich prvních poustevníků mají reálný základ. A je-li tento předpoklad správný, měla by najít vysvětlení i slavná Prokopova orba s čertem. Písemně ji prvně zaznamenal Mikuláš Dačický z Heslova koncem 16. století a v ilustraci se objeví vzápětí při Hymnech Jiřího Bartholda Pontana z Breitenberka (prvního čerta u nohou světce vidíme na fresce kostela v Libiši kolem roku 1400). Bohatým sedlákům v Chotouni se v baroku zřejmě jeden črt u pluhu zdál málo výkonný, a tak na předěle bočního oltáře ve zdejší kostele a na reliéfu světcovy sochy na návsi dali zapráhnout čerty dva.

Tady evidentně chybí první díl děje, bez kterého je zázrak nevysvětlitelný. Tradován byl jistě opět podle nějakého vyobrazení – poezie Vrchlického tu vysnila motiv zkroceného zubra – a určitě soudíme na jeho reálné jádro.

Ovšem skutečným a nezpochybnitelným světcovým zázrakem byla jeho prostřednictvím uskutečněná „germani-

10) Črty sázavské, Blahověst 1887, s. 332; F. Krásl, o. c. v pozn 2, s. 27, p. 1.

11) V. Chaloupecký, o. c., v pozn. 2, s. 271n.

12) Srov. I. Kořán Legenda a kult sv. Ivana, Umění 35, 1987, s. 225.

zace“ třetí generace čertů. Uvedli jsme výše, že kronikář František Pražský bezmála ztotožnil biskupa Jana z Dražice se svatým Prokopem. A v jeho době s první vlnou českého nacionalismu, reprezentovaného Dalimilovou kronikou, vznikají hymny a mešní sekvence, jež brání národ před nepřáteli a téměř jednoznačně ztotožňují ďáblы s Němci. Tak v hymnech, věnovaných Dražicem zvláště milované sv. Ludmile, čteme: „*O Bohemorum patrona, tuis beatissimis precibus nos serves a nocentibus*“, či „*fac, ut pulso hoste, tuus te collaudat populus*“. Motiv národnostní, resp. ztotožnění „nepřítelé“ či „škůdníka“ s Němci jsou tu vyjádřeny jasně. A rovněž ve staročeské prokopské legendě se téměř slovně shodují verše o vypuzení ďáblů a následném vyhnání německých mnichů (o datování této legendy do doby Františka

Pražského nepochybujeme). Těmž kronikáři připsal Chaloupecký i mešní sekvenci *Plaudant chori monachorum*, zapsanou v Dražickém misálu (Škarka ji později atribuoval kruhu dominikána Domaslava). Tam v šesté sloce čteme o světcích: „*Nam quos foverat, dum vixit, pro his mortuus conflavit adversus Theutonicum*“. Český překladatel ji v předvečer husitství roku 1418 tlumočil: „*Nebo které živil jest, kdy živ byl, za ty umrlý (umřev) bojoval proti Němci*“.¹³⁾

Gradované změny v chápání ďáblů, stejně jako proměny prokopské legendy v závislosti na obrazech, pěkně dokládají život i živost českých mýtů a současně jsou mentem i pro zkoumání legend ostatních patronů Čech.

13) J. Kadlec, Svatý Prokop, o. c. v pozn. 2, 1. vyd., s. 184.

BILDERLEGENDE VOM HL. PROKOPIUS

Als eine Parallele zu den Bilderzyklen des hl. Wenzels und der hl. Ludmila erwähnen wir die Kollektion der gezeichneten Illustrationen zum Leben des hl. Prokopius in *Liber depictus*, ausgeführt für das Kloster in Český Krumlov/Krumau nach der Mitte der 50er Jahre des 14. Jahrhunderts.

In dieser Zeit waren die Legenden offensichtlich so entwickelt, dass sofern wir ihren Text nicht zur Verfügung haben, suchen wir die Erklärung einiger hiesigen Bilder nur mit größten Schwierigkeiten. In *Liber depictus* bezieht sich das in der St. Wenzelslegende auf die Angabe, dass der hl. Wenzel den Bischof von Böhmen wählen und inthronisieren ließ. Wir stellen uns vor, dass in der Zeit der äußerst gespannten Bestrebung der Bohemisierung der Kirche in Böhmen in der Zeit des Bischofs Jan IV. von Dražice (d.h. etwa um 1330), ein frommer Anspruch der Verbindung des Prager Bistums mit der Person des hl. Wenzels entstand.

Ähnlich bleibt in dem St. Prokopius-Zyklus die Szene missverstanden, in der der Teufel dem Heiligen das Rad des Wagens zerbricht und unmittelbar darauf anstatt seiner dreht. Das können wir mit dem Fragment der erst in der Predigt vom Ende des 14. Jahrhunderts erhaltenen Legende erklären: man erzählt hier über einem Wagner, der am Namensstag des hl. Prokopius arbeitete und sein Andenken verspottete. Der Heilige hat dann verursacht, dass der Wagner erblindete, verstummte und „kugelte sich, ohne dass er aufhören konnte“.

Wir erwähnen zuletzt die allmähliche Metamorphose der Prokopius-Teufel. Die ältesten repräsentieren heidnische Götzen, die späteren –

schon christlichen – wirken als Versucher, und die dritten und jüngsten, sind schon eindeutig mit dem deutschen Element in Böhmen identifiziert.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: St. Prokopius-Legende, das Ganze (oberes Streifen – Gebet des hl. Prokopius, der Teufel in der Gestalt eines schwarzen Vogels setzt sich auf dem Dach der Kirche nieder; Prokopius betet wieder und der Vogel fällt vom Dach in vier Stücke gebrochen; unteres Streifen – Tod des hl. Prokopius). *Liber depictus*, Wien, ÖNB, Cod. 370, fol. 72^v, 1358 (Foto Z. Matyáško).

Abb. 2: St. Prokopius-Legende, Detail des mittleren Streifens (der Teufel bricht dem hl. Prokopius das Wagenrad „*Hic sancto Procopio demon rotam confregit*“). *Liber depictus*, Wien, ÖNB, Cod. 370, fol. 72^v, 1358 (Foto Z. Matyáško).

Abb. 3: St. Prokopius-Legende, das Ganze (oberes Streifen – hl. Prokopius heilt Vieh und gibt einem blinden Weib das Augenlicht wieder; unteres Streifen – Begräbnis des hl. Prokopius). *Liber depictus*, Wien, ÖNB, Cod. 370, fol. 73^r, 1358 (Foto Z. Matyáško).

Abb. 4: St. Prokopius-Legende, Detail des mittleren Streifens (der Heilige hat den Teufel gezwungen, sich statt das Rad zu drehen „*Hic demon vertitur circa currum loco rote per iussu sancti Procopi*“). *Liber depictus*, Wien, ÖNB, Cod. 370, fol. 73^r, 1358 (Foto Z. Matyáško).

(Übersetzung J. Kroupová)